

Heilsuvísir

EYJÓLFUR ÞORKELSSON, læknanemi, sendi fyrirspurn vegna hins samsetta, enska heitis **health indicator**. Hugtakið er notað í faraldsfræði um tiltekna heilsufarsþætti sem gefa vísbendingu um heilbrigðisástand þýðis eða þjóðar. Meðal slíkra þátta má nefna dánartíðni, ungbarnadauða, ævilengd og fleira. Áskilið er að hver þáttur sé mælanlegur og að upplýsingar um hann megi birta á tölfraðilegan hátt. Hin mikla lækni- og líffræðiorðabók Wileys bendir á að sjúklegir þættir séu algengari sem mælikvarðar en þættir sem tákna góða heilsu.

Íðorðasafn lækna birtir nafnorðið **indicator** og tilgreinir íslenska heitið **litvísir**. Er þá verið að vísa í efnafræðilegt fyrirbæri, efni sem breytir um lit við ákveðna efnabreytingu, til dæmis við breytt sýrustig. Ensk-íslensk orðabók Arnar og Örlygs birtir þýðingarnar: 1. *vísir*. 2. *mælitæki*, *mælir*. 3. *efnavísir*, *litvísir*. 4. *vísitengund*. 5. *vísibreyta*. Í orðasafni utanríkisráðuneytisins má einnig finna nafnorðin *vísbending* og *vísbendir*. Þar fannst einnig heitið **quality indicator** sem á íslensku nefnist **gæðavísir**. Til samræmis við það leggur undirritaður til að **health indicator** nefnist **heilsuvísir** á íslensku.

Scombroid poisoning

Guðrún Sigmundsdóttir, smitsjúkdómalækir, sendi tölvupóst og greindi frá því að hún væri að fást við rannsókn á matareitrun sem nefndist á ensku **scombroid poisoning** og hefði ekki fengið íslenskt heiti. Fyrri orðið líktist ekki neinum orðstofni sem undirritaður kannaðist við, en eftir nokkra leit í ýmsum orða- og fjölfræðibókum kom hið sanna í ljós. Lýsingarorðið **scombroid** er dregið af gríska nafnorðinu **scombros** (á latínu **scomber**) sem táknar sjávarfisk sem **makrill** nefnist (*scomber scombrus*). Í Orðabanka Íslenskrar málstöðvar fannst síðan heitið **Scobridae**, **makrílaætt**. Loks fannst á Netinu lýsing á **scombroid** eitrun, en hún getur komið fyrir þegar fólk neytir fiskjar af makrílaætt. Við lélega geymslu á slíku „dökkfiski“ (dark-meat fish) getur, af völdum baktería, myndast histamín-líkt eiturefni, sem framkallar ógleði, uppköst, höfuðverk, kyngingartruflun og ofsakláða (urticaria). Makrílaættinni tilheyrja meðal annars makrill (mackerel) og túnfiskur (tuna).

Þar sem undirritaður fann ekki neitt íslenskt heiti á **scombroid poisoning** bjó hann til heitið **krílfiski-eitrun**. Guðrún kvaðst sátt við það, en hvað skyldu fiskifræðingar segja?

Illkynja ofhitnun

Einar Páll Indriðason, svæfingarlæknir, hélt fyrirlestur um **malignant hyperthermia**. Um er að ræða arfgengan, ríkjandi sjúkdóm sem getur gefið sig til kynna við svæfingu með blóðsýringu og auknum efnaskiptum

og stífleika í vöðvum, auk skyndilegrar hækkunar á líkamshita. Undirritaður gat ekki stillt sig um að óska eftir íslensku heiti í titilinn á erindinu. Þá kom í ljós að Íðorðasafn lækna notar íslenska heitið **ofurhiti** um **hyperthermia**. Það hefur undirrituðum aldrei líkað, **ofhitnun** eða **ofhiti** ætti að vera nóg. Forskeytið **hyper** táknar **of-** og gríska orðið **therme** merkir **hiti**. Rétt er að minna á að sumar lækni-fræðiorðabækur, til dæmis Dorlands, gefa til kynna að heitið **hyperthermia** sé ýmist notað um sérhverja hækkun á líkamshita yfir 37,2 stig eða eingöngu um hita yfir 42 stigum.

Mobilization

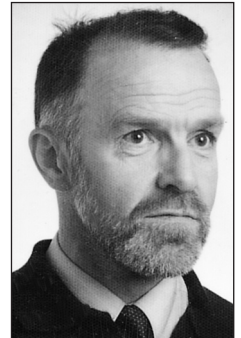
Sveinn Guðmundsson, yfirlæknir Blóðbankans, sendi beiðni um að enska heitið **mobilization** yrði skoðað og að leitað yrði að íslenskri þýðingu sem ætti við þegar verið væri að ná stofnfrumum út úr beinmerg.

Latneska lýsingarorðið **mobilis** hefur verið notað um þann sem er hreyfanlegur, virkur, sveigjanlegur, breytilegur eða jafnvel óstöðugur. Ensk-íslensk orðabók Arnar og Örlygs birtir nafnorðið **mobilization**: 1. *herútbod*, *útköllun*. 2. *liðsöfnun*, *liðsafnaður*. 3. *virkJun* (*fjármagns*). Notkun heitisins í lækni-fræði er nokkuð algeng, en Íðorðasafn lækna tilgreinir aðeins þýðingarnar: 1. *liðkun*. 2. *losun*. Við leit í greinasöfnunum lækni-fræðinnar fundust ýmis notkunardæmi. Í fyrsta lagi er orðið **mobilization** notað um útleysingu frumna úr beinmerg, í öðru lagi um útlosun efna úr forðabúri í vefjum (kalk úr beinum) eða úr frumum í líffæri (fitu úr lifrarfrumum), í þriðja lagi um virkjun varnarviðbragða (til dæmis bólguviðbragða), í fjórða lagi um ræsingu liðsauka á stofnun til vinnu eða í útkall, í fimmta lagi um losun líffæris við skurðaðgerð úr samvöxtum eða náttúrulegri festingu og í sjötta lagi um liðkun liða og liðamóta.

Ekki verður gerð tilraun til að finna lausnir á öllum þessum notkunarsviðum, en Sveini var sent nafnorðið **útleysing** og sögnin **að útleysa**. Þannig má segja: „Fyrsta stig meðferðarinnar er útleysing stofnfrumna úr beinmerg.“ eða „Meðferðin mun útleysa stofnfrumur úr beinmerg.“ Gaman væri að fá viðbrögð.

Síspenna

Samkvæmt lækni-fræðiorðabók Dorlands er lýsingarorðið **spastic** notað til að lýsa krampaástandi eða of mikilli spennu í vöðvum. Íðorðasafn lækna birtir þýðingarnar: *krampakynjaður*, *krampa-*, *síbeygju-*. Þessi orð virðast ekki hafa náð mikilli fótfestu og slanguryrðið **spastískur** er mikið notað. Undirritaður hefur velt fyrir sér íslenska nafnorðinu **síspenna** fyrir enska nafnorðið **spasticity**. Segja má þá að sjúklingur sé „með síspennu“ í stað þess að hann sé „spastískur“. **Spastic paralysis** verður með sama hætti **síspennulömun**.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir á Landspítala Hringbraut.